

перетворювалась у гвинтик потужного державного апарату. У такий спосіб українська столична влада заклала підвалини загальнореспубліканського тоталітаризму. Окрім того система адміністративних штрафів за такої специфіки правопорушень робила міську культуру радянської України більш примітивною та патріархальною.

Література

1. Борисенко М.В. Житло і побут міського населення України у 20-30-х роках ХХ століття: Монографія / М. В. Борисенко. — Вид. друге, доповнене та перероблене. — К.: ВД Стилос, 2013. — 270 с.
2. Державний архів Харківської області. — Ф. Р-845. — Оп. 2. — Спр. 719.
3. ДАХО. — Ф. Р-1010. — Оп. 1. — Спр. 1582.
4. ДАХО. — Ф. Р-845. — Оп. 3. — Спр. 3404.
5. Історія міста Харкова ХХ століття / Авт.-упор. О. Н. Яриш, С.І. Посохов, А.І. Епштейн та ін. — Харків.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. — 686 с.
6. Кеворкян К.Э. Первая столица / К.Э. Кеворкян. — Харьков.: Фолио, 2002. — 282 с.
7. Куделко С. М. Харьков: хроника столетий / С. М. Куделко, Л. И. Тарасова. — Харьков.: Издательство САГА, 2011. — 394 с.
8. Лейбфрейд А.Ю. Харьков от крепости до столицы: заметки о старом городе / А. Ю. Лейбфрейд, Ю. Ю. Полякова. — Харьков: Фолио, 2008. — 335 с.
9. Мачулин Л. Н. Украинская столица для Красного императора / Л. Н. Мачулин. — Харьков: Мачулин, 2009. — 208 с.
10. Неизвестный Харьков / Сост.: О. Ю. Адам, А. А. Винтрович, Н. В. Катруова и др. — Х.: ОАО Книжная фабрика им. М. В. Фрунзе, 2016. — 270 с.
11. Плотичер Е. А. Слово о родном городе / Е. А. Плотичер. — Харьков: Золотые страницы, 2009. — 200 с.
12. Харьков: справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов... / Сост.: Е. Н. Дмитриева, Е. В. Дьякова, Н. М. Харченко; под. общ. ред. С. М. Куделко. — Харьков: Издательство САГА, 2011. — 432 с.
13. Харьковский пролетарий. — 1929. — 14 мая (№ 107).

УДК 94 (477): 378:63 «199»

Сасімова І.А.

АГРАРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Досліджуються проблеми аграрної освіти різних рівнів, висвітлюються історичні аспекти розвитку сільськогосподарської науки та освіти на території України з ХІХ століття до сьогодення.

Ключові слова: сільське господарство, професійна школа, освіта, наука.

Исследуются проблемы аграрного образования разных уровней, рассматриваются исторические аспекты развития сельскохозяйственной науки и образования на территории Украины с ХІХ века до настоящего времени.

Ключевые слова: сельское хозяйство, профессиональная школа, образование, наука.

Explores the problems of agricultural education at different levels, discusses the historical aspects of the development of agricultural science and education in Ukraine from the nineteenth century to the present.

Key words: agriculture, vocational school, education, science.

Сільськогосподарська освіта на території України має власну історію, яка формувалася під впливом Російської імперії, Польщі, Угорщини та інших держав, до складу яких входили українські землі

Перші закони, що регламентували діяльність держави в галузі сільського господарства, відносяться до правління Петра I і Катерини II, а законодавчі акти, пов'язані з сільськогосподарською освітою, належить до правління Павла I. Саме за його розпорядженням у 1797 р. поблизу м. Павлівська була заснована перша урядова сільськогосподарська школа, яка проіснувала до 1803 р. [5].

Певну роль в організації сільськогосподарської освіти відігравали перші сільськогосподарські товариства: Імператорське вільне економічне (ІВЕТ, 1765 р.) та Імператорське Московське сільського господарства (1819 р.). Завдяки їх ініціативі в 20-х рр. XIX ст. були відкриті Московська (1822 р.) і Санкт-Петербурзька (1825 р.) землеробські школи. Санкт-Петербурзька школа була закрита у 1844 році, а школа, заснована Московським товариством, була перетворена в перше російське сільськогосподарське училище, яке проіснувало до 1917 року. У 1854 р. було відкрито перше сільськогосподарське училище на українських землях поблизу м. Харкова.

Значний крок у поширенні шкільної сільськогосподарської освіти був зроблений під впливом «Комісії з удосконалення землеробства в імперії», створеної у 1833 р. за ініціативи президента ІВЕТ Н.С. Мордвіна. Діяльність комісії сприяла розробці низки питань із розповсюдження сільськогосподарських знань. До цього часу належить і утворення кафедр сільського господарства при вищих навчальних закладах Міністерства народної освіти – університетах і ліцеях, що було закріплено університетським статутом 1835 року. Для губерній Київського шкільного округу головною економічною галуззю було сільське господарство та переробка його продукції. Закономірно, що створений у 1834 р. у Києві Університет святого Володимира впродовж XIX ст. був науковим сільськогосподарським центром, де, крім підготовки кадрів, була зосереджена практично вся аграрна наука регіону.

Сільськогосподарська кафедра Київського Університету святого Володимира працювала, як аналогічні кафедри Харківського та Одеського університетів, до 1917 року.

Професори Університету св. Володимира С. М. Ходецький, С. М. Богданов, А. В. Країнський, В. В. Колкунов, зробили значний

особистий внесок у становлення вітчизняної сільськогосподарської справи.

За пропозицією комісії, Московське товариство і ІВЕТ одержали від уряду значні кошти на організацію та утримання своїх сільськогосподарських навчальних закладів. [5]. У 1837 р. були прийняті перші законодавчі акти, що стосувалися сільськогосподарської освіти: «Положення про землеробські училища» і «Статут для землеробських училищ». Надалі було прийнято рішення про заснування в Горках ту у Юр'єві землеробських шкіл (1840 р.) і створення в імперії мережі зразково - освітніх ферм (1841 р.).

До другої половини XIX ст. розвиток мережі фахових освітніх закладів у Росії залишався дуже низьким. Видатний педагог – аграрій І. А. Стебута, у 1867 р. говорив: «Росія дотепер підтримувала свої сільськогосподарські школи більш з бажання не відставати від інших країн, ніж із загальної свідомості їх необхідності для сільськогосподарської справи» [5].

Переважна більшість українських земель входила до складу Російської імперії, тому історія виникнення сільськогосподарських навчальних закладів в Україні тісно пов'язана з розвитком аграрної освіти в Росії. На сучасних українських територіях на початку XIX ст. вищі заклади загальної освіти були створені спочатку в Харкові, потім у Києві, Одесі та Катеринославі, де на відповідних кафедрах розвивалася і сільськогосподарська наука. І тільки у 1898 р. був відкритий Київський політехнічний інститут зі спеціальним сільськогосподарським відділенням, де готували фахівців аграрної справи. У 1899–1912 рр. тут викладалися такі дисципліни: 1. Закон Божий; 2. Загальні предмети: фізика, неорганічна хімія, якісний і кількісний аналіз, анатомія рослин, фізіологія рослин, кристалографія, мінералогія, геологія, зоологія, ентомологія, фізіологія тварин, морфологія і систематика рослин, мікробіологія, рослинні паразити; 3. Спеціальні предмети: сільсько-господарська метеорологія, прикладна ентомологія, загальна зоотехнія, загальне рослинництво, землеробство, зоогігієна, сільськогосподарське машинобудування, часткова зоотехнія і часткове землеробство, сільськогосподарська економія і статистика, енциклопедія лісових наук; 4. Додаткові предмети: політична економія, будівельне мистецтво, геодезія, сільськогосподарська технологія, ветеринарія, садівництво. З дозволу Ради інституту студенти мали право слухати крім предметів свого відділення, один чи кілька предметів інших відділень і здавати з прослуханих курсів відповідні

іспити у повному обсязі базової дисципліни чи спеціального курсу [1, 7].

Загальноосвітні і допоміжні предмети мали професійну спрямованість. Вони були основою для оволодіння студентами професійними знаннями і сприяли розумінню явищ, пов'язаних з аграрним господарством та виробництвом. Програми зі спеціальних предметів будувались на основі поєднання природничо-наукового та сільськогосподарського матеріалу. Передбачалося ознайомлення з усім комплексом робіт, пов'язаних з вивченням тієї чи іншої галузі сільського господарства. Студентів знайомили також з переробкою сільськогосподарської сировини і виготовленням продукції (наприклад: борошна, цукру, сирів, ковбас тощо).

У 1914 р. до Харкова був переведений Ново - Олександрійський сільськогосподарський інститут. Одним з основних напрямів здійснення роботи викладачів аграрних вищих навчальних закладів у другій половині XIX – початку XX ст. була підготовка і написання навчальних “курсів”, підручників і керівництв для студентів. Згідно з “Положенням про сільськогосподарську освіту” 1904 р. у обов'язки аграрних вищих навчальних закладів входило спостереження за організацією навчально-виховного процесу у середніх та нижчих сільськогосподарських навчальних закладах і надання їм конкретної методичної допомоги, а саме видання різної педагогічної літератури. Крім того, навчальні матеріали були необхідні і студентам. Також від аграрних вищих навчальних закладів вимагалася популяризація в суспільстві наукових знань з розвитку сільського господарства.

Середній рівень сільськогосподарської освіти був представлений Харківським (1855 р.), а потім - Уманським (1859 р.), Херсонським (1888 р.) землеробськими училищами Міністерства державних маєностей [5,6].

З 1930 - х років підвищується рівень сільськогосподарської освіти та збільшується кількість навчальних закладів: число сільськогосподарських інститутів зростає з 7 у 1928 р. до 20 у 1938 р., сільськогосподарських технікумів - з 20 до 123.

Саме в листопаді 1930 року за рішенням Народного комісаріату з харчової промисловості СРСР в Харкові почав функціонувати технологічний технікум молочно-масляної промисловості, який був розташований по вулиці Кузнечній, 2. До 2006 року – це Технікум молочної промисловості, а нині -Коледж переробної та харчової промисловості Харківського національного технічного університету

сільського господарства імені Петра Василенка., що розташовується по вул. Барикадній, 51. З 1998 року коледж очолює Скрипка Л.І. – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, Відмінник освіти України, член президії Ради директорів вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації Харківської області.

Під її керівництвом було проліцензовано п'ять нових спеціальностей – «Монтаж і обслуговування холодильно-компресорних машин та установок»; «Виробництво хліба, кондитерських, макаронних виробів і харчоконцентратів»; «Бухгалтерський облік», «Зберігання, консервування та переробка м'яса», «Виробництво харчової продукції», курсове професійно-технічне навчання з восьми робітничих професій, підготовче відділення до вступу у вищі навчальні заклади освіти громадян України, збільшився контингент студентів, який нині налічує близько тисячі осіб. У цьому році святкується 85-річний ювілей Коледжу.

В УРСР діяли такі сільськогосподарські школи: Українська сільськогосподарська Академія в Києві, сільськогосподарські інститути - Білоцерківський, Луганський, Дніпропетровський, Житомирський, Кам'янець - Подільський, Кримський, Львівський, Одеський, Полтавський, Уманський, Харківський, Херсонський; зооветеринарні інститути - Львівський, Харківський; інститути механізації й електрифікації сільського господарства - Київський, Харківський. Близько половини студентів навчалися без відриву від виробництва упродовж 4,5 - 5 років на вечірніх і заочних відділеннях.

Сільське господарство на українських землях, які входили до складу Австро-Угорщини, було слабо розвинене. Єдиною вищою школою була Академія Рільнича в Дублянах, з польською мовою викладання. Середня рільнича школа в Кіцмані, на Буковині, тривалий час була єдиною середньою сільськогосподарською школою з українською мовою навчання. Серед нечисленних нижчих шкіл була садівничо-городнича школа в Заліщиках та школи, організовані українським товариством «Просвіта» в Миловані і в Угерцях Винявських, «Маслосоюз» - молочарська школа в Стрию, у цих школах працювали кількамісячні курси.

У 1920 - 30 - х рр. на українських землях під Польщею стан сільськогосподарської освіти був низьким.

На Буковині, під румунською окупацією, сільськогосподарська освіта була в занепаді та цілком румунізована. На українських землях, які входили до складу Австро - Угорщини, в цілому

проявлялися тенденції, що були притаманні Західній Європі. Вищу сільськогосподарську освіту можна було отримати на аграрному факультеті Краківського університету та в Аграрній академії у Дублянах поблизу Львова. У 1801 р. у Львівському університеті була заснована кафедра сільського господарства. Середній рівень був представлений сільськогосподарською школою, що була розташована біля Кракова у Черняхіві [5, 6].

На території України, як і в країнах Європи, становлення закладів сільськогосподарської освіти належить до першої половини XIX ст. Систематичні заходи зі створення спеціальних сільськогосподарських навчальних закладів стали впроваджуватися тільки з часу заснування Міністерства державних маєтностей (1837 р.).

У цей період вітчизняною сільськогосподарською освітою було досягнуто значних успіхів, накопичено цінний досвід.

Згідно з «Тимчасовим положенням про професійно - технічні школи» від 16 червня 1922 року, прийнятим Наркомосом УРСР, професійні школи, в тому числі, і сільськогосподарські, повинні були приймати всіх підлітків від 15 до 17 років, незалежно від їх освітнього рівня. Це призводило до того, що молодь країни могла отримувати подальшу освіту, мала можливість вступати до вищого навчального закладу, навіть, якщо не вчилася у базовій семирічній трудовій школі.

Такі заходи мали також і негативні наслідки, оскільки часто учні сільськогосподарських професійних шкіл не мали базових знань семирічної школи, не могли ефективно навчатися у професійній школі.

Великою проблемою шкіл було те, що нерідко батьки забороняли дітям вчитися у професійній школі. Переважна більшість селян вважала, що дитині достатньо вміти читати, писати та рахувати, а практичні знання з сільського господарства вона отримає при веденні власного господарства. На початку 20-х рр. XX ст. лише близько трьох відсотків сільських підлітків отримували освіту в обсязі семи років, не говорячи про професійну школу [3,5].

Саме професійні школи сільськогосподарського спрямування в Україні на кінець 20 - х рр. XX ст. мали найбільшу кількість учнів серед усіх інших професійних шкіл. Серед учнів сільськогосподарських професійних шкіл українців було 82,6 %, росіян - 6,2 %, євреїв - 6%, поляків - 2 %, німців - 1,3 %, білорусів - 0,1 %, молдаван - 0,2 %, болгар - 0,4 %, греків - 1,1 %, інших національностей - 0,1 %. Для порівняння можна сказати, що в індустріально - технічних школах УРСР українців було лише 56,4 % [7].

До сільськогосподарських шкіл приймалися лише ті підлітки, які працювали в сільському господарстві. В Україні було два типи професійних шкіл сільськогосподарського профілю: професійні школи «нормального» типу й професійні школи «інтегрального» типу. В основу такого поділу було покладено специфіку організації навчально - виховного процесу та різні цільові установки шкіл. Перші готували спеціалістів для великого колективного господарства, другі - культурного селянина з навичками ведення господарства. Підлітки, які працювали у сільському господарстві, за наявності попередньої загальноосвітньої підготовки, вступали до нормальної професійної сільськогосподарської школи, а ті, хто не мав освіти, навчалися у сільськогосподарській школі перехідного типу.

Навчальні програми цих двох типів шкіл відрізнялися. У професійній школі сільськогосподарського спрямування перехідного типу велику увагу приділяли загальноосвітнім дисциплінам, оскільки молодь у цих школах мала мінімальну освіту або не мала її зовсім. Учні в цих школах вивчали російську та українську мови, алгебру, геометрію, арифметику, географію, історію, фізику, хімію, природознавство, а також ґрунтознавство, землеробство, сільськогосподарське рахівництво, бджільництво, городництво та плідівництво [5,7].

На відміну від шкіл перехідного типу, сільськогосподарські професійні школи майже не вивчали загальноосвітніх дисциплін, керуючись тим, що учні повинні були отримати всі необхідні знання під час навчання в семирічній трудовій школі.

У переважній більшості сільськогосподарських професійних шкіл нормального типу поглиблено вивчали дисципліни, пов'язані з сільськогосподарським виробництвом. Зокрема, можна навести приклад Михайлівської сільськогосподарської школи, що на Харківщині, де поглиблено вивчали такі предмети, як геодезія, геологія, ботаніка, зоологія, мінералогія, хімія, креслення, тваринництво [5,7].

На чолі школи стояла Шкільна рада, до складу якої входили директор школи та всі викладачі, шкільний лікар, завідувач шкільного господарства, представники від технічного персоналу, виборні представники учнів та один із керівників районного виконавчого комітету. Такий представницький орган, як Шкільна рада, зі своїх лав обирав директора школи.

Вступ до професійної школи відбувався за класовим принципом, тобто перевага при вступі надавалася вихідцям з пролетарських та незаможних верств населення. Це призводило до зниження освітнього рівня сільськогосподарських шкіл, оскільки дітей з гарними знаннями, але із неблагонадійними анкетними даними до шкіл не приймали. За цим слідувала комісія з представників комітету з незаможних селян, губернського відділу професійної освіти, комсомолу та члена шкільної ради.

Згідно з «Кодексом законів про народну освіту УРСР», соціальне виховання дітей та навчання у професійних школах і на курсах до 17 - річного віку оголошувалося загальним, обов'язковим та безкоштовним [1]. Однак, безкоштовність професійної освіти залишалася на папері. Статистичні дані на 1 листопада 1928 р. свідчать про те, що із 626 професійних шкіл усіх профілів, плата за навчання була в 476 школах, тобто фактично в Україні було 79 % платних шкіл [5].

Розвиток сільськогосподарських професійних шкіл в УРСР у 1921 - 1929 рр. мав багато складнощів та проблем, серед яких не достатня кількість кваліфікованих викладачів, навчальної та методичної літератури тощо. Підтвердженням цьому слугує циркуляр Головного комітету з професійної та спеціально - наукової освіти (Головпрофос) від 8 березня 1922 року, в якому йшлося про те, що можна допускати до викладацької діяльності осіб, що закінчили сільськогосподарські технікуми та інститути [1, 5].

До лютого 2015 року у системі Міністерства аграрної політики та продовольства фахівців для галузі готували 23 вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації та 118 технікумів, коледжів, що становить близько 16 відсотків всіх вищих навчальних закладів України. З лютого 2015 року за Розпорядженням Кабінету Міністрів від 04.02.2015 р. ці навчальні заклади були підпорядковані Міністерству освіти і науки України.

Головною метою аграрної освіти, як складової національної освіти в Україні є інтеграція до європейського освітнього простору. Для її здійснення потрібні якісні зміни в організації освітнього процесу, застосування сучасних інноваційних педагогічних та комп'ютерних технологій навчання, що сприятимуть підготовці конкурентоспроможних фахівців. На даному етапі розвитку суспільство потребує ініціативних, самостійних у прийнятті рішень спеціалістів, які здатні навчатися протягом життя, є сформованими

особистостями з чітко визначеними цілями, прагненнями та переконаннями.

Література

1. Бернштейн Л.Ю., Коломієць С.С. Каденюк О.С., Ісакова Н.П., та ін. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до сьогодення). Частина 213. –Київ, 2003. – 244 с.
2. Гуржій І.В. Україна в системі всеросійського ринку 60-90-х років XIX ст. – К., 1968.
3. Ковальова Н., Корновенко С., Малиновський Б., Михайлик О., Мороз А. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917-1921). – Черкаси, 2007. – 280 с.
4. Мищерский И.Н. Высшее сельскохозяйственное образование в России за границей. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1893. – 353 с.
5. Онопрієнко В. Сільськогосподарська освіта в Україні: історія становлення і сучасність. (В. Онопрієнко) Український науковий журнал. Освіта регіону. – 2010. – №4. – С. 260 – 266.
6. Становлення і розвиток аграрної освіти і науки в Україні (з найдавніших часів і до сьогодення) / За ред. С. Живори. –К.: НАУ, 2004. – 144 с.
7. Степанович Е.П. Высшая специализированная школа на Украине (конец XIX – начало XX века) –К.: АН УССР, Институт истории Украины, 1991. – 101 с.

Тимченко А. О.

ХАРКІВ ВОЛОДИМИРА СВДІЗІНСЬКОГО: КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Творчість поета В. Свідзінського є визначним явищем у літературі ХХ століття. Французький дослідник Е. Райс твердив: «Шевченко, Франко і Леся – хліб насущний, без якого ніщо, ні людина, ні культура, жити не можуть. Але Свідзінський – це найпрекрасніша з квіток, що їх українська людина зростила у своєму саду» [4, с. 152]. Шістнадцять останніх років життя митця, позначених вершинними здобутками його лірики, пройшли у м. Харкові.

Харківські адреси В. Свідзінського як об'єкт окремої студії сприймаються лише у статті М. Сподарця «Семантика міського простору в ліриці В. Свідзінського» [6], котра, втім, не дає повного переліку цих адрес; ґрунтовний життєпис митця, здійснений Е. Соловей у різних виданнях, також містить указівки на деякі адреси, та частіше дослідниця обмежується назвами установ. Решта дослідників називає переважно тільки місця мешкання поета на Москалівці й Новоселівці.

В. Свідзінський у пошуках роботи приїхав до Харкова зі спорожнілого Кам'янця-Подільського у жовтні 1925 року. Населення міста на той момент становило близько 409 тис. чол. (порівняймо з іншими містами, де до того жив та навчався митець: Кам'янець-Подільський – близько 30 тис., Київ – 494 тис., Житомир – 100 тис.).